

professionalism and provides effective professional development and self-identity. The general problem of the formation and development of the capacity for self-regulation in conflict situations educational activities (in the context of raising the level of psychological readiness): formation of motivational readiness component values; formation of intellectual and cognitive components of readiness; formation activity – practical component of readiness. The main principle of the program is to build its integrity, which can be considered a problem of personal self-control students in conflict situations educational activities in terms of their social and psychological adaptation to reality. The purpose of the first block – awareness of participants essentially pedagogical conflicts, their types and their own behavior strategies, expanding behavioral repertoire in conflict resolution, increased flexibility of response. The second unit is devoted to study the techniques of prevention and resolution of conflicts teaching. Members of master modern techniques, methods, ways to optimize communication as a means of prevention of conflicts and resolve them in a constructive type. The third block is aimed at the development of emotional stability personality and achievements of knowledge and skills of self-own mental states. The main principle is the integrity of its construction, which allows us to consider the problem of personal self-control students in conflict situations educational activities in terms of their social and psychological adaptation to reality in general and professional activities in particular. The basis of the training program tasked with implementing the unity of content and procedural elements of the process of active learning, which should promote aggregate components of psychological readiness to effectively address pedagogical conflicts: interpersonal, instrumental and Gnostic.

Designed and tested by our training aimed at fostering personal development and self-actualization can serve as a tool for development and psychological readiness of students to professional educational activities.

Key words. *Self-regulation, conflicts of teaching, training, methodological tools.*

Отримано: 16.01.2015 р.

УДК 159.9.075

С.А. Мул

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОФІЦЕРІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

С.А. Мул. Психологічні особливості професійної діяльності офіцерів оперативних підрозділів. В статті через аналіз оперативно-службової діяльності прикордонних підрозділів розкриваються диференційні характеристики професійної діяльності офіцера оперативного підрозділу. Розкрито особливості оперативно-розшукової діяльності в прикордонній сфері, її специфіку у сучасних умовах охорони державного кордону, враховано, що психологія готовності офіцера-прикордонника оперативно-розшукового профілю визначається стійким ростом інтересу до оперативно-розшукового компоненту прикордонної діяльності на усьому професійному відрізьку служби офіцера-прикордонника. Розглянуто деструкцію особис-

тості офіцера-прикордонника оперативно-розшукової спрямованості та регулювання його психологічної активності. Виділяється аспект різниці між правоохоронною і військовою компонентами професійної діяльності офіцера-прикордонника.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, офіцер, підрозділ, деструкція, характеристики.

С.А. Мул. Психологические особенности профессиональной деятельности офицеров оперативных подразделений. В статье через анализ оперативно-служебной деятельности пограничных подразделений раскрываются дифференциальные характеристики профессиональной деятельности офицера оперативного подразделения. Раскрыты особенности оперативно-розыскной деятельности в пограничной сфере, ее специфика в современных условиях охраны государственной границы, учтено, что психология готовности офицера-пограничника оперативно розыскного профиля определяется устойчивым интересом к оперативно-розыскному компоненту пограничной деятельности на всем отрезке службы офицера-пограничника. Рассмотрены деструкция личности офицера-пограничника оперативно-розыскной направленности и его психологическая активность. Выделен аспект разницы между правоохранительной и военной компонентами профессиональной деятельности офицера-пограничника.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, офицер подразделения, деструкция, характеристики.

Постановка проблеми. Практичне впровадження в оперативно-службову діяльність прикордонних підрозділів оперативно-розшукової функції покладено державою на офіцерів-прикордонників оперативно-розшукової діяльності. Їх професійна діяльність в галузі боротьби з транскордонною злочинністю на державному кордоні України пов'язана з функціонуванням дієвої системи запобігання злочинам, виявлення та подолання їх соціальних передумов і наслідків, викриття неправомірних діянь, обов'язкової відповідальності винних у їх вчиненні. На вирішення цих завдань й направлена діяльність оперативно-розшукових підрозділів Державної прикордонної служби України як найбільш дієвий та ефективний механізм.

Забезпечення національної безпеки сучасної держави має комплексний характер цілей, досягнення яких має забезпечити захист різних сфер суспільної життєдіяльності особи, суспільства та держави від зовнішніх та внутрішніх загроз та викликів, що особливо важливо у прикордонній сфері.

Україна активно впроваджує сучасні європейські стандарти у діяльність установ і відомств національного сектору безпеки. Одним із таких стандартів є інтегроване управління кордонами, тобто "скоординована діяльність компетентних державних органів, спрямована на створення та підтримання балансу між ефективною охороною державного кордону та збереженням його відкритості для законної транскордонної діяльності та осіб, які подорожують.

Оперативна діяльність органів охорони державного кордону завжди була ваговою складовою системи охорони державного кордону, ключовим видом діяльності з виконання комплексу заходів з протидії протиправній діяльності у прикордонній сфері, насамперед – транскордонній злочинності, оскільки більшість транскордонних злочинів (наприклад, контрабанда зброї, вибухових та інших небезпечних речовин, культурних цінностей, торгівля людьми, наркотичний трафік) можуть бути виявлені, розкриті та припинені лише заходами оперативної та оперативно-розшукової діяльності.

Оперативно-розшукова діяльність є видом оперативної діяльності та важливою складовою інтегрованого управління кордонами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження правоохоронної діяльності здійснювалось через проблеми міжособистісного спілкування офіцерів оперативних підрозділів (Є.М. Потапчук, В.П. Барковський), психічні стани (С.Д. Максименко, О.В. Тімченко, В.О. Лефтеров), психологічну готовність особистості правоохоронця (М.І. Томчук), управлінську діяльність (Д.В. Іщенко, Л.М. Карамушка, А.В. Філіпов).

Метою статті є розкриття диференційних характеристик професійної діяльності офіцерів оперативних підрозділів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 2 Закону України "Про Державну прикордонну службу" третьою основною функцією ДПСУ є: ведення оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України.[6]

Оперативна діяльність – поняття, що характеризує діяльність усіх підрозділів правоохоронних органів та спеціальних служб України, уповноважених на її здійснення Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність". Основними видами оперативної діяльності є: розвідувальна, контррозвідувальна та оперативно-розшукова.

Особливостями оперативно-розшукової діяльності офіцера-прикордонника є:

1. Діяльність, спрямована на протидію злочинам.
2. Обов'язкове заведення оперативно-розшукової справи у кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності.
3. Здійснення оперативно-розшукової діяльності мають право спеціально визначені Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність" суб'єкти (оперативні підрозділи).
4. Суб'єкти, визначені Законом, уповноважені виконувати негласні заходи, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, у т.ч. ті, які тимчасово обмежують права та свободи громадян. Тобто, крім арсеналу та можливостей гласних (адміністративних) заходів, оперативні підрозділи здійснюють також пошук (отримання) оперативно-значимої інформації кримінально-правового характеру неглас-

но, приховано, таємно з використанням специфічних форм та методів діяльності.

5. Специфічні права, що надаються суб'єктам оперативно-розшукової діяльності.

6. Чітко визначені цілі використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності.

7. Необхідним є здійснення комплексу заходів щодо забезпечення безпеки та соціально-правового захисту осіб, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

Таким чином, оперативно-розшукова діяльність прикордонного офіцера – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Особливого значення в сучасних умовах низької довіри до влади загалом та до правоохоронних органів зокрема, набувають принципи оперативно-розшукової діяльності, які є основою здійснення повноважень службових осіб цих органів.

Ефективність та професіоналізм у поєднанні з високим рівнем відповідальності – запорука позитивного результату при виконанні поставлених завдань з охорони державного кордону України.

Немає необхідності наголошувати на тому факті, що забезпечення національної безпеки України на державному кордоні вимагає від кожного прикордонника ефективності та результативності службової діяльності

Професійні якості та високий рівень ефективності службової діяльності завжди високо цінувалися.

Актуальність особистої відповідальності обумовлюється і тим, що сьогодні навколо оперативного офіцера існує достатньо багато негативних умов та чинників, які приводять до втягування військовослужбовців підрозділів кордону у протиправну діяльність.

Потреба відповідальності і компетенції у виконанні завдань на колективному та груповому рівнях обумовлюється технологічною пов'язаністю і взаємозалежністю функцій і обов'язків персоналу в оперативно-службовій діяльності на державному кордоні.

При цьому необхідно усвідомлювати, що це поняття є сумарним результатом відповідальності кожного за себе особисто і за ефективність своєї діяльності у складі відділу, групи.

Виконання завдань оперативними співробітниками так чи інакше пов'язане з людським фактором, особистим контактом оперативних співробітників з різними категоріями осіб від тих, хто притримуються норм законно-правової бази до тих, чия протиправна діяльність базується на прямому їх порушенні. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що важ-

ливою диференційною характеристикою оперативного співробітника є досконале знання психології людини, розуміння всіх її нюансів, вміння знаходити підхід до будь-якої людини з метою її подальшого заохочення до ефективної співпраці та надання необхідної інформації, формування певних поглядів особистості щодо надання допомоги оперативному співробітнику у вирішенні завдань по охороні державного кордону України.

Завдання, які покладаються на оперативних співробітників, вимагають їх постійного самовдосконалення, безперервного розвитку своєї особистості у будь-якій сфері життя починаючи з простих побутових питань до останніх подій у світовій політиці.

Першим кроком до отримання необхідної оперативному співробітнику інформації, яка може бути використана для проведення превентивних заходів, унеможливлення планування та здійснення злочинних дій на державному кордоні України протиправними елементами, є налагодження психологічного контакту зі співрозмовником (джерелом інформації), вивчення його психологічного портрету, характеру, темпераменту, рівня інтелекту, способу мислення, способу життя, кола спілкування тощо. Вивчення джерела дає можливість обрати найбільш доцільний період часу спілкування, визначити послідовність проведення запланованої бесіди, обрати найефективніші прийоми ведення розмови та здійснення впливу на особистість, налагодження стійкого психологічного контакту та об'єктивно оцінити отриману в результаті інформацію.

Вивчення джерела може здійснюватись шляхом спостереження, проведення бесід, проведення певного аналізу незалежних характеристик на особу тощо. Обсяг такого вивчення залежить від кінцевої мети оперативного співробітника: однократне отримання інформації чи подальше співробітництво з даним джерелом протягом якогось періоду.

Невід'ємною частиною живого спілкування з джерелами інформації є планування майбутніх зустрічей та бесід, яке має передбачати прогнозування оперативним співробітником можливих шляхів розвитку ситуацій та адекватного, своєчасного реагування на них. В таких випадках використовуються можливості рефлексивного мислення – імітації можливого ходу міркувань іншої особи у тій чи іншій ситуації. Даний метод надає можливість оперативному співробітнику спрогнозувати можливі варіанти реагування джерела на ті чи інші питання та визначити відповідну тактику дій для досягнення кінцевого результату, тобто отримання необхідної інформації. З цією метою оперативним співробітником може складатися розгорнутий план майбутньої бесіди. Обов'язковим елементом такого плану є визначення предмету бесіди, тобто сукупності всіх питань та обставин, які підлягають уточненню або з'ясуванню у певній логічній послідовності.

Професійна мобільність забезпечує ефективність професійної діяльності офіцерів оперативно-розшукових підрозділів та визначається нетра-

диційним, творчим мисленням і уявою. Тільки за таких умов офіцери оперативники здатні передбачати різні варіанти вирішення поставлених завдань, давати їм адекватну оцінку, критично осмислювати проблемні питання, надавати аргументовані шляхи їх вирішення.

Враховуючи специфіку діяльності оперативно-розшукових підрозділів, важливу роль у якісному виконанні завдань оперативно-розшукової діяльності відіграє внутрішня мотивація кожного оперативного співробітника, структурними компонентами якої виступають мотиви, ціннісні орієнтації, переконання, інтереси, установки та життєві пріоритети. Наявність внутрішньої мотивації переростає в імпульс для подальших активних дій щодо вирішення наявних завдань оперативно-розшукової діяльності. Мотивація як фактор професійного розвитку є одним з пріоритетних показників оцінки професійного потенціалу оперативного співробітника.

На даний час питання кадрового забезпечення оперативно-розшукових підрозділів Державної прикордонної служби залишається одним з найбільш гострих. Комплектування оперативно-розшукових підрозділів кадрами, які володіють високими професійними, моральними та патріотичними якостями, готовими та здатними максимально ефективно виконувати свої службові та бойові завдання за будь-яких умов та у будь-який час є одним з актуальних напрямків розвитку Державної прикордонної служби України. Необхідно зауважити значення та необхідність цілеспрямованого, а не помилкового чи випадкового, підбору кандидатів на проходження служби в оперативно-розшукових підрозділах ДПС України в умовах напруженого протистояння на Сході України.

Специфіка виконання службових обов'язків оперативно-розшуковими підрозділами пояснюється тим, що оперативно-розшукова діяльність здійснюється в умовах не лише військово-статутної підлеглості, а й в умовах обов'язкової оперативної ініціативи, самостійності, нерідко відірваності від безпосереднього впливу керівництва та колективу, великої вірогідності впливу антисоціальної та криміногенної сфер. Офіцери-прикордонники оперативно-розшукових підрозділів часто виступають об'єктом спрямувань злочинних елементів, представників кримінальних верств, спецслужб іноземних держав тощо.

З метою підбору стійких до протиправних проявів кандидатів для на проходження служби в оперативно-розшукових підрозділах проводиться професійно-психологічний відбір і всебічне вивчення останніх.

В сучасних умовах стрімкого розвитку злочинності на державному кордоні України, здійснення оперативно-розшукової діяльності в умовах конспірації, обмеженого доступу до необхідної інформації, дефіциту часу, оперативно-розшукові підрозділи потребують офіцерів, які володіють спеціальними знаннями, уміннями, навичками й розвинутими особистими яко-

стями для успішного застосування гласних та негласних методів і засобів роботи, здатних до проведення аналізу та оцінки оперативної обстановки, прийняття своєчасних рішень, які володіють навичками використання спеціальних технічних засобів, зброї, прийомами самозахисту, переслідування порушників і тактичними прийомами його затримання, тощо.

Крім того, до соціально-психологічних якостей, які є обов'язковими для успішного виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, належать наступні:

- здібність оперативного співробітника здійснювати вплив на людей;
- висока психологічна витривалість оперативного співробітника;
- вольові якості, а саме: сила волі, самокритичність, здатність до прийняття адекватних рішень у складних ситуаціях;
- уміння швидко встановлювати контакт з незнайомими людьми;
- вміння уважно слухати співрозмовника та підтримувати бесіду з будь-якої теми;
- здатність до перевтілення з метою виконання різних соціальних ролей при необхідності;
- здатність до морального маскування;
- здатність стримувати емоції або навпаки демонструвати їх в залежності від обставин;
- гнучкість розуму;
- творча уява;
- сміливість, мужність, здібність йти на розумний ризик;
- гарна слухова та зорова пам'ять (зокрема на обличчя);
- швидка реакція;
- здатність швидко орієнтуватися на незнайомій території;
- інтуїція, увага (у всіх її можливих проявах), спостережливість.

До організаційно-тактичних якостей, які є обов'язковими для успішного виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, належать наступні:

- пильність;
- уміння зберігати службову таємницю;
- приймати рішення в межах своєї компетенції;
- знання вимог нормативно-правових актів;
- вміння використовувати такі знання для встановлення контактів та організації взаємодії зі співробітниками інших підрозділів, підприємств, організацій та установ;
- здатність вносити аргументовані пропозиції щодо здійснення оперативно-тактичних заходів;
- прагнення до набуття спеціальних знань та самовдосконалення.

Крім того, обов'язковими умовами, які висуваються до оперативних співробітників є:

- знання правових норм, що регламентують здійснення оперативно-розшукової діяльності;
- розуміння мети та завдань оперативно-розшукової діяльності;
- досконале знання прав та обов'язків оперативних співробітників;
- знання форм та методів здійснення оперативно-розшукової діяльності;
- знання та розуміння вимог кримінального та кримінального процесуального законодавства;
- розуміння підстав застосування того чи іншого оперативно-розшукового заходу.

Існує також ряд психологічних характеристик, наявність яких є прямим протипоказанням для проходження служби в оперативно-розшукових підрозділах:

- психічна та емоційна неврівноваженість;
- низький рівень інтелектуального розвитку;
- боязливність, нерішучість, агресивність, зарозумілість;
- грубість, егоїзм, професійна некомпетентність, безпринципність;
- ригідність мислення, некоммунікабельність, безвідповідальність;
- недисциплінованість, відсутність психічної та фізичної витривалості.

Серед небажаних характеристик оперативного співробітника є: здатність підпадати під вплив злочинних елементів, легковажність, інертність мислення, недостатньо розвинене мовлення, надлишкова самовпевненість, емоційна збудливість, забобонність, балакучість, наявність негативних звичок.

Оперативний працівник, знаходячись у відриві від колективу, самостійно вирішує відповідальні службові завдання в складній обстановці, що вимагає від нього оперативного прийняття рішень. І якщо в цій ситуації діє сила дисциплінованості, то в таких умовах він має можливість підкорити особистий інтерес службовому обов'язку. Прикордонна служба вимагає від прикордонників вміння керувати собою, своїми бажаннями та навичками, діяти суворо за вимогами статутів та інструкцій.

Психологія готовності офіцера-прикордонника оперативно розшукового профілю визначається стійким ростом інтересу до оперативно-розшукового компоненту прикордонної діяльності на усьому професійному відрізку служби офіцера, так як особливості ОРД є професійною спонукою до цього росту.

Деструкція особистості офіцера-прикордонника оперативно-розшукової спрямованості виникає під впливом неконтрольованості його діяльності в рамках ведення ним оперативних, розшукових справ, добірок інформації, адже особливості діяльності оперативного працівника є тим деструктом, який може це явище розпочати.

Регулювання психологічної активності оперативного працівника повинно бути направлене на зменшення невизначеності в його професійній

діяльності з одного боку і наявність визначеної свободи дії з іншого боку шляхом психологічного перенесення себе в центр оперативної ситуації, яка розробляється цим оперативним працівником.

Важливість оперативно-розшукової складової в прикордонній діяльності визначається системою внутрішніх критеріїв офіцера-прикордонника при вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності.

Список використаних джерел

1. Берестецька Н.В. Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до професійного спілкування у процесі навчання гуманітарних дисциплін : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Наталія Володимирівна Берестецька ; НАДПСУ ім. Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2008. – 20 с.

2. Дьяченко М.К. Психологические проблемы в готовности к деятельности / М.К Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Минск, 1976.

3. Життєва позиція як фактор саморозвитку особистості / Г.Г. Шевченко, С.Д. Максименко // Психологія суб'єктної активності особистості : матеріали Міжнар. наук, конф., 12-14 жовт. 1993 р. – С. 207-209.

4. Осодло В.І. Вплив смисложиттєвих феноменів на професійну діяльність офіцера / В.І. Осодло // Вісник Національної академії оборони України. – 2009. – № 5.(13). – С.156-163.

5. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 22. – С. 303.

6. Закон України "Про Державну прикордонну службу України" : № 1777-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 27. – С. 208.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Berestetska N.V. Pidgotovka maybutnih oftseriv-prikordonnikov do profesijnogo spilkuvannya u protsesi navchannya humanitarnih distsiplin : avtoref. dis. kand. ped. nauk : 13.00.04 / Nataliya Volodimirivna Berestetska ; NADPSU Im. Bogdana Hmelniatskogo. – Hmelniatskiy, 2008. – 20 s.

2. Dyachenko M.K. Psihologicheskie problemyi v gotovnosti k deyatelnosti / M.K Dyachenko, L.A. Kandyibovich. – Minsk, 1976.

3. ZhittEva pozitsIya yak faktor samorozvitku osobistosti / G.G. Shevchenko, S.D. Maksimenko // PsihologIya sub'EktnoYi aktivnosti osobistosti : materIali MIzhnar. nauk, konf., 12-14 zhovt. 1993 r. – S. 207-209.

4. Osodlo V.I. Vpliv smislozhittEvih fenomeniv na profesIynu dIyalnist ofttsera / V.I. Osodlo // VIsnik NatsIonalnoYi akademIYi obroni UkraYini. – 2009. – # 5.(13). – S.156-163.

5. Zakon UkraYini "Pro operativno-rozshukovu dIyalnist" // VIdomosti VerhovnoYi Radi UkraYini (VVR). – 1992. – # 22. – S. 303.

6. Zakon UkraYini "Pro Derzhavnu prikordonnu sluzhbu UkraYini" : # 1777-XII // VIdomosti VerhovnoYi Radi UkraYini. – 2003. – # 27. – S. 208.

S.A.Mul. Psychological peculiarities of professional activity of officers of operating subdivision. *The practical implementation to the operational activity of border unit's operational functions is entrusted to officers of the state-border operational activities.*

Thus, the operational-search activity of border officer is a system of overt and covert search, intelligence and counterintelligence activities implemented using operational and operational-technical means.

The relevance of personal responsibility is due to the fact that today there are around operational officer a lot of negative factors and conditions that lead to the involvement of military units in the border illegal activities.

The tasks which assigned to operational staff require their constant improvement, continuous development of their personality in every sphere of life ranging from simple domestic issues to recent developments in world politics.

Professional mobility is provides effectiveness of professional officers search operations units and determined unconventional, creative thinking and imagination. Only under such conditions the operative officers are able to provide various options for the task, giving them adequate assessment of critically reflect upon issues and provide reasoned solutions.

An operative, being apart from the group, has to decide the responsible official task in a complex environment that requires it operational decision-making. And if in this situation the force of discipline, in such circumstances, he is able to conquer the personal interest of duty. Border guards require the ability to manage themselves, their desires and skills to act strictly according to the requirements of the statutes and regulations.

The importance of operational component of Border Guard Service is determined by the system of internal border guard officer in solving the operational activities.

Key words: *intelligence activities, officer, subdivision, destruction, characteristics.*

Отримано: 11.01.2015 р.

УДК 159.9:34

Г.Ю. Одинцова

МЕТОДОЛОГІЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ХАРАКТЕРИСТИК ПОВЕДІНКОВИХ УСТАНОВОК, ЩО ДЕТЕРМІНУЮТЬ ОСОБЛИВОСТІ КРЕАТИВНОСТІ ЮРИСТА

Г.Ю. Одинцова. Методологія та результати емпіричного дослідження характеристик поведінкових установок, що детермінують особливості креативності юриста. У статті аналізується експериментальне дослідження психологічних детермінант формування готовності до креативного мислення юриста. Описується методологія емпіричного дослідження характеристик поведінкових установок, що детермінують індивіду-